

24. Yükseköğretimde etik ilkelerin gelişimi ve önemi

Günce DEMİR¹

APA: Demir, G. (2023). Yükseköğretimde etik ilkelerin gelişimi ve önemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 403-420. DOI: 10.29000/rumelide.1316156.

Öz.

Üniversiteler, yükseköğretim kurumları olarak hem toplumların gelişmesinde hem de bu gelişime yön verecek nitelikli insan gücünün oluşmasında öncü kurumlardır. Öğrencileri, meslektaşları, üniversitede çalışan diğer personel, üniversitenin kurulduğu çevredeki toplumsal yapı akademisyenlerin tutum ve davranışları ile etkileşim halindedir. Bu sebeple akademisyenlerin doğru davranışlar içerisinde olması ve parçası oldukları topluma doğru örnek olmaları gerekir. Üniversitelerin temel amaçları gözetildiğinde akademisyenler doğru davranışların geliştirilmesi açasından etik ve etik ilkeleri bilmek, uygulamak ve gönülden kabul etmek zorundadırlar. Çünkü bilim insanı olan akademisyenler kendi bildiği etik ilkeleri aynı zamanda yetiştirdiği öğrencilerine aktarma görevini üstlenmektedir. Bilim etiğinin oluşması ve kuşaklar arası aktarılması akademisyenlerin sorumluluğundadır. Bu sebeple akademisyenler etik ve etik ilkeler ışığında doğru davranmak, doğru insan olmak için yol göstericidirler. Bu anlamda da üniversiteler açasından bu konunun önemi daha da artmaktadır. Yunus Emre'nin meşhur sözünde dile getirdiği gibi "İlim ilim bilmektir. İlim kendin bilmektir." İlim ve kendini bilmede akademisyenlere doğru yolu gösteren bilimsel etik ve genel kabul görmüş etik ilkelerdir. Bu nedenle üniversitelerde etik ilkelerin geliştirilmesi, uygulanması ve denetlenmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada bilimsel etik kavramı ve üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin taşıması gereken etik ilkeler ve bilimsel etik kodlar literatür üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Etik, üniversite, etik ilkeler, akademisyenlik

The development and importance of ethical principles in higher education

Abstract

Universities, as institutions of higher learning, are crucial to the development of society and the preparation of the qualified labor force that will lead that development. Its students, colleagues, other staff working at the university, and the social structure in the environment where the university is established are in interaction with the attitudes and behaviors of academics. Academicians must, therefore, behave honorably and set a good example for the society in which they live. In order to develop proper actions, academicians must be aware of, apply, and eventually adopt ethics and ethical notions while keeping in mind the major aims of universities. Academics, who are scientists, are also in charge of forming scientific ethics and passing principles down through the generations. As a result, academics provide guidance on how to lead an ethical and morally upright life. The importance of this issue for colleges continues to rise in this regard. As Yunus Emre expressed it in his well-known quote, "Knowledge should mean a full grasp of knowledge: Knowledge means to know yourself, heart and soul." Consumers are guided in the proper direction by ethical norms that are commonly

¹ Doç. Dr., Kırkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü (Kırkkale, Türkiye), gunceyilmaz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7747-6769 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 07.04.2023-kabul tarihi: 20.06.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1316156]

accepted and based on science and self-knowledge. As a result of this, it is crucial to measure, carry out, and maintain ethical standards in institutions. This scientific ethical concept, principles of ethics, and scientific ethical codes that should be carried out by clients working at universities have been attempted to be examined through the literature.

Keywords: Ethics, university, ethical principles, academics

1. Üniversite kavramına genel bir bakış

Üniversiteler, ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyinde eğitim veren sadece gençlerin değil öğrenim görmek isteyen lise mezunu her bireyin eğitim alabileceği kurumlardır. Üniversiteler bilgi üreten, araştırmalar yapan, toplumsal gelişmeye katkı sağlayan yükseköğrenim kurumlarıdır. Dünya’da ve Türkiye’de sayıları giderek artan üniversiteler içinde buldukları çevreye hem sosyal hem de ekonomik olarak katkı sağlamaktadır. Bir bölgede üniversite açıldığında o bölgede toplumsal hayatta değişmekte, yeni iş alanları açılmakta ve mimari yapılarda da değişim yaşanmaya başlamaktadır (Demir, 2022 s.12).

Üniversite sözcüğünün etimolojik kökenini hakkında çeşitli görüşler vardır. Ancak Latince ‘unus’ ve ‘versüs’ kelimelerinin birleşiminden oluştuğu yaygın olarak düşünülmektedir. Ancak en yaygın görüş Latince ‘unus’ ve ‘versüs’ kelimelerinin birleşiminden oluştuğudur. ‘Unus’ Türkçede ‘bir’ kelimesi ile, ‘versüs’ kelimesi ise ‘çevrilmiş’ olarak Türkçede karşılık bulmaktadır. Bu sözcüklerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan “Unus-versüs” kelimesi anlam olarak “Bir bütünde toplanmış ve çevrilmiş” olarak karşılık bulmaktadır (Aydın, 2021, s. 4). Üniversiteler, kurum olarak bakıldığında pek çok farklı alanı, bakışı, düşünce şeklini bünyesinde toplayan, topluma hizmet etmek için, toplumun faydasını gözeterek genç nesillerin yetişmesi hususunda katkı sağlayan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri ile bir bütünde toplanmış ve toplumsal fayda amacına yönelik olarak çevrilmiş anlamını layıkıyla taşıdığı düşünülmektedir.

1.1. Üniversiteler ve işlevleri

Gündelik hayatta üniversite denildiğinde ilk olarak bilgiyi üreten ve toplumun her kesimine bilgiyi yayan kurumlar akla gelmektedir. Çağımız bilgi çağıdır ve bilgi üreten, bilgiyi kullanan toplumlar gelişmelere ayak uydururlar. Üniversitelerin en temel işlevi bilgi üretmektir. Bilginin, çağın gereklerine uygun, tarafsız ve güvenilir olması önem arz etmektedir. Üniversitelerin bilgi üretmedeki işlevlerinde bu noktaları göz önünde bulundurarak etik kuralları dikkate almaları gerekmektedir. Bilgi üretmenin profesyonel bir iş olduğu ve uzmanlık gerektirdiği unutulmamalıdır. Üniversiteler bu açıdan kaliteli akademisyenlere sahip olmak ve gerekli teknolojik donanımlara ulaşmak için üzerine düşen görevleri de yerine getirmek zorundadırlar.

Bilgi üretmek denildiğinde öncelikle; bir kurumun, organizasyonun veya bireylerin daha önce bilinmeyen, faydalı akıl yürütmeler geliştirmesi ve belli sorunlar bağlamında çözümler üretebilme yeteneği akla gelmektedir. Bilgi üretme sürecinde daha önceden bilinen bilgi kaynaklarının kullanılması, bu kaynakların yeni yöntemler ışığında yeniden yapılandırılması önemli bir adımdır. Bunun yanı sıra var olan bilgi kaynaklarından elde edilen bilgilerin farklı aşamalara tabi tutularak yeni yaklaşımlar geliştirilmesi hedeflenmektedir (Zaim, 2005, s. 158). Üniversiteler görev yapan akademisyenler de bu bilginin yeniden üretimi noktasında önemli bir özne konumundadır.

Bilgi üretimi birden çok etkinliği içine alan aşamalarla gerçekleşmektedir. Bu aşamalar örtülü bilginin paylaşılması, bu bilgiler ışığında yeni kavramların üretilmesi, kavramların ortaya çıkmasındaki arka

planın açıklıkla aktarılması ve bilginin yayılması olarak sıralanmaktadır (Krogh ve ark., 2002, s. 101). Bilgi üretiminin tetiklenmesi için öncelikle bilgi ihtiyacının ortaya çıkması gerekmektedir. Bilgiye duyulan istek bilginin yapılanmasında ve inşasında önemli bir noktadır. Araştırmacı ve akademisyenler üniversitelerde yeni bilgiye ulaşma ve bu bilgiyi ihtiyacı olanla buluşturma noktasında en önde gelen adreslerdendir

Üniversite genç ve dinamik zihinleri yetiştirirken toplumun ihtiyaçlarını da gözetmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda Üniversitelerde farklı bölümler açılmaya başlanmıştır. Bundan 10 yıl önce adı hiç bilinmeyen bölümler ve bu bölümlerin yüksek öğrenci kabul oranlarına sahip olduğu dünyanın her noktasında gözlenmektedir. Ayrıca, üniversiteler toplumsal düzen noktasında katkı sağlarken aynı zamanda bireysel yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde de etkilidir. Bilimsel ve teknik bilgi kazanımları bireylerin mesleki becerilerini geliştirmektedir. Diğer yandan da üniversitelerin bireylerin gelişiminde sağladığı destek toplumsal tabakalar arasında geçişe fırsat yaratmaktadır (Scott, 2002).

Menteş'e göre ise; üniversitelerden beklenen işlevler, bilgileri toplu şekilde bir arada tutması, bir arada tutulan bilgilerin birey ve toplumu daha ileriye götürülmesi için örgütlenmesi, böylece bilginin ve düşüncenin kurumsallaşmasını sağlanmasıdır. Ayrıca teknoloji üretmede öncülük etmek ve teknolojik gelişmelere yön vermek de üniversitelerin işlevleri arasında yer almaktadır (Menteş, 2000, s. 26).

Günümüz dünyası bilginin ve bilmenin üzerine inşa olan bir yapıdır. Bilgi, teknolojide yaşanan gelişmelerinde etkisi ile hiç olmadığı kadar toplumsal ve kültürel izler taşıyan bir hal almıştır. Bilim adına araştırma yapan bilim insanları ve akademisyenler de her türlü çalışmalarında ön yargılardan arınmış, toplumsala hizmet eden, insanların mutluluğunu ve iyiliğini gözetken bir tutum sergilemek durumundadır. Dünya küreselleştikçe bilimin etik ilkelerle çevrilmesi daha da önem kazanmaktadır. Akademisyenler, bilgi ve teknolojiyi dürüstlük ve etik ilkelere bağlı kalarak uygulamalıdır (Çınar ve ark., 2022, s. 249)

Üniversitelerin bir diğer önemli görevi, ortaya konulan doğru bilgilerin ve kültürün topluma yayılmasını sağlamaktır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3. Maddesi d) bendinde de bu konuya değinilmiş. "Üniversite: Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine, sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim bilimsel araştırma, yayım ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur." Bilimsel araştırmaların yapılması ve elde edilen verilerin topluma sunulması noktasında üniversitelerin taşıdığı önce duruş yukarıda yer alan kanun maddesi ile de açıkça ortaya konulmaktadır. Aydın'a göre de Üniversiteler üretmiş oldukları bilgileri paylaşmak ve yaymak için daima ve artarak çeşitli araçlar ve kanallar kullanmaktadır. Böylece elde edilen bilgilerin de toplumla buluşması sağlanmaktadır (Aydın, 2021, s. 4).

1.2. Türkiye'deki üniversiteler

Üniversiteler; toplumların ihtiyaç duyduğu eğitilmiş ve kaliteli bireyler yetiştiren kurumlardır. Böylece toplumların yaşadığı her türlü gelişim ve değişimi yakalayabilen bireylerin topluma kazandırılması sağlanmaktadır. Toplumların kalkınma düzeylerinde artış da üniversitede yetişen kaliteli ve eğitilmiş bireylerle çok daha hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleşebilecektir. Antik çağ filozoflarından Aristo ve Platon'dan bu yana öğrenci yetiştirmenin önemi hem bilimsel hem de toplumsal açıdan ele alınmıştır. Önce belli başlı temsilcilerin öğrencilerine verdikleri eğitimler ile düşünsel akımların oluştuğunu gördüğümüz akademik dünya zamanla kurumsal çatı altında toplanarak daha sistematik bir çehre kazanmıştır. Aydınlanma düşüncesi sonrasında batının çağdaşlaşma adımları ve bilime yüklenen

değerin artması ile akademik kurumların sistematik ve bilimsel bir yapı kazandığı görülmektedir. Bütün dünyada eğitim alanında yaşanan gelişmeler İslam dünyasında da etkisini hissettirmektedir. Medreselerde ağırlıklı olarak din bilimleri üzerine yapılan eğitimlerin yanı sıra tıp ve astronomi alanlarında da eğitimler verildiği görülmektedir. Grek ve Hint uygarlıklarında kaleme alınan bazı eserlerin Arapçaya çevrildiği ve bu eserlerin İslâm medeniyetinin biçimlenmesinde hatırı sayılır etkileri olduğu bilinmektedir (Kenan, 2015, ss. 333–367). Bu durum sistematik ve kurumsallaşmış akademik eğitimin hem yayılma noktasında hem de sahip olduğu etkisi bakımından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu kayıtlarına bakıldığında batılı anlayışı temsil eden ilk üniversitenin açılışı ile alakalı net bir tarihe ulaşılamamaktadır. Ancak Erdoğan’a göre 1863 tarihinde halka açık olan bazı konferanslar ile astronomi, fen bilimleri, coğrafya ve jeoloji konuları hakkında bilgilendirme toplantıları yapılmıştır ve bu toplantılar Osmanlı İmparatorluğunda modern üniversite anlayışına uygun sayılabilecek ilk üniversite olan Darülfünun temellerini oluşturmaktadır. 1919 yılı Ekim ayında yayınlanan Nizamname ile Darülfünun “ilm-i Muhtariyeti” kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra 1924 yılında Darülfünun’un “tüzel kişilik” özelliğini kazandığı görülmektedir (Erdoğan, 2004, s. 4).

Osmanlı İmparatorluğu ele alındığında batı tarzı yükseköğretim kurumlarının 19. yüzyılda oluşmaya başladığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Atatürk’ün eğitime verdiği önemin de etkisi ile üniversitelerin kurulması için çalışmalar yoğunlaşmıştır. Eğitimde Cumhuriyet Dönemi köklü kararların alındığı bir dönemdir. 3 Mart 1924’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde “Tevhid-i Tedrisat” (Öğretim Birliği) Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun kapsamında medreseler kaldırılmış, din temelli eğitim yerini laik eğitim sistemine bırakmıştır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında bulunan bütün okullardan sorumlu hale getirilmiştir. Eğitim sisteminde yapılan köklü değişimlerin içselleştirilmesi adına 1930’lu yıllarda İsviçre’nin önde gelen eğitim bilimcilerinden Albert Malche Türkiye’ye davet edilmiştir. Bu davet kapsamında Malche 1932 yılında İstanbul’a gelmiştir. Malche ziyareti kapsamında incelemeler yapmış ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetine eğitim sisteminde yapılması gereken dönüşümleri içeren raporlar hazırlamıştır. Malche’nin sunmuş olduğu raporun etkisiyle 1933 yılında köklü bir geleneğe sahip olan Darülfünun, “İstanbul Üniversitesi’nin” kurulmasına temel teşkil etmiştir. Darülfünunun, İstanbul Üniversitesine dönüşüm süreci ardından Ankara’da da farklı yıllarda çeşitli fakülteler açılmıştır; 1927 yılında “Hukuk Fakültesi”, 1935 yılında “Dil Tarih Coğrafya Fakültesi” ve 1945 yılında “Tıp Fakültesi” ilk akla gelenlerdir. Önce İstanbul sonrasında Ankara’da yaşanan yükseköğretim alınındaki bu gelişmeler 1946 yılında Üniversitelere özerklik verilmesi ve üniversitelerin geniş yetkilerle donatılması ile farklı bir boyut kazanmıştır. 1955 yılında “Ege Üniversitesi” ve 1956 yılında “Orta Doğu Teknik Üniversitesi’ni” 1957 yılında “Atatürk Üniversitesi” ve 1958 yılında “Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi” (Anadolu Üniversitesi) takip etmiştir. Böylece yükseköğretim kurumları Anadolu’da adım adım yayılmaya başlamıştır. 1970’lerde Doğu Anadolu bölgesinde kurulan Dicle ve Fırat Üniversiteleri de Türkiye Cumhuriyeti’nde üniversitelerin yaygınlığını arttırmış ve böylece toplumsal kalkınma için yükseköğretim görmüş bireylere duyulan ihtiyacın karşılanması için önemli adımlar atılmıştır.

Üniversitelerin sayısında yaşanan artış sonrasında 1981’de çıkarılan Yükseköğretim Kanunu ile yükseköğretim kurumlarının yapısı ve işleyişi kapsamlı bir şekilde değiştirilmiştir. Yükseköğretimi düzenleyecek olan kuruluşlardan “Yükseköğretim Kurumu” (YÖK) ve “Üniversitelerarası Kurul” (ÜAK) oluşturulmuştur. 1982’de çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yer alan bütün yükseköğretim kurumları yapıları göz önünde bulundurularak üniversitelere bağlı fakülte, yüksekokul ve enstitülere dönüştürülerek yeni düzenlemelere tabi tutulmuştur (Kenan, 2015).

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi belirli aralıklarla yükseköğretim kurumlarında yaşanan gelişimlerle ilgili istatistikler yayınlamaktadır. Türlerine göre 2021-2022 eğitim öğretim döneminde Türkiye’de toplam 209 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerin 129 devlet üniversitesi ve 75’i vakıf üniversitesi ve dördü Vakıf MYO olarak belirtilmiştir (“Yükseköğretime geçiş istatistikleri”, 2022).

YÖK’ün yayınladığı aynı dönem istatistiklerinde öğrenim düzeyine göre öğrenci dağılımlarına da yer verilmiştir. Bu dağılımlara göre 2021-2022 eğitim-öğretim yılında yükseköğretimde toplamda 8 milyon 296 bin 959 öğrenci eğitim almaktadır. Devlet üniversitelerinde 7 milyon 616 bin 360 öğrenci öğrenim görürken, 680 bin 599 öğrenci ise vakıf üniversitelerinde ve vakıf meslek yüksekokullarında öğrenim görmüştür.

Yukarıda yer alan istatistiksel bilgilerde de görüldüğü üzere Türkiye nüfusunun yaklaşık %9’luk kesimi aktif olarak üniversite eğitimi almaktadır. Buna ek olarak nüfusun yaklaşık %13’lük bir kısmının da üniversite mezunu olduğu düşünüldüğünde üniversitelerin etik ilkelerle çevrili olmasının ne kadar elzem olduğu açık şekilde ortaya çıkmaktadır.

“2019 yılı itibarıyla Türkiye’de bin kişiden 95’i üniversite öğrencisi. Türkiye bu alanda Avrupa’nın önde gelen ülkelerini açık farkla geride bırakıyor. Almanya ve Fransa’da bin kişiye düşen üniversite öğrenci sayısı 40. Bu oran İngiltere’de 39; Avrupa Birliği’nde (AB) ise 38.” (“Avrupa’da nüfusa göre en çok üniversite öğrencisi Türkiye’de”, 2021).

Yukarıda yer alan Euronews’ın Kasım 2021 tarihli haberinde de görüldüğü üzere ülkemiz üniversite eğitimine erişim konusunda oldukça aktif bir konumdadır. Bu kadar yoğun nüfusun nitelikli insan olma ve toplumsal gelişmeyi sağlama noktasında etik ilkelerle donatılmış bir üniversite ortamına dahil olması doğru niteliklerin kazandırılması ve toplumsal gelişmenin sağlıklı şekilde ilerlemesi açısından oldukça önemlidir.

2. Akademisyenlik ve özellikleri

İslam Dinin ilk emri olan “oku” ilköğretimden başlayarak yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Eğitim öğretim kurumlarının en üst basamağı olan üniversitelerin eğitimde, kaliteli insan yetiştirmede ve toplumsal, kültürel gelişmede çok önemli katkısı vardır. Bu özelliğinin yanı sıra üniversiteler yıllardır üzerinde tartışılan bir kavram olma özelliğini de korumaktadır. Üniversitelerde araştırma görevlisinden başlayarak profesörlük unvanını da içinde barındıran kavrama da “Akademisyen” denilmektedir.

Akademisyen ya da akademisyenlik kavramlarının özü “akademi” sözcüğüdür. Platon’un Atina’da öğrencilerine ders verdiği ‘Akademia’ zeytinlik bahçesinden geldiği söylenmektedir. Zaman içinde bu kavramın kapsamı genişleyerek; belli bir bilim ve bilgi ve bu özelliklere ve kariyere sahip insanlar için kullanılmaya başlanmıştır.

Akademisyen; bir bilim dalında lisans eğitimi aldıktan sonra aynı ya da farklı bir alanda lisansüstü eğitim yaparak uzmanlık kazanmış ve bir üniversitede çalışan kişidir. Akademik kariyer kişiye çok fazla alan açan, bir iş olmaktan fazlasını sunan, yalnızca çalışmak anlamına gelmeyen, aynı zamanda bir yaşam şekli ve düşünüş biçimi olan kariyer tipidir (Gürkan, 2018, s. 441). Akademisyenler için normal bir çalışan gibi sekiz-beş mesaisinden söz edilemez. Eve giderken, yolda, evde hatta uykusunda bile aklı ve benliği işindedir. Toplumla kurduğu ilişkilerde toplumsal faydayı ön planda tutmaktadır.

2.1. Akademisyenlerin görev ve sorumlulukları

1992 yılında yapılan bir rektörler toplantısında Yükseköğretim kurulunun görüşü olarak sunulan metinde çağdaş üniversite tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“Eğitim-öğretim, araştırma, bilgi üretme, ürettiği bilgiyi yayma fonksiyonları yanında beklentilere cevap veren, toplumun her kesitiyle bütünleşen, teknolojik ilerlemelerin sanayiye uygulanmasını sağlamak suretiyle sanayinin gelişmesinde motor görevi üstlenen, kamu kaynaklarını en verimli şekilde kullanan, kaynak yaratan, sahip olduğu fiziki imkânları ve bilgi birikimini kamunun denetimine bağlı bir gibi değerlendiren kurumlardır.”

Bu tanımlama ile üniversitelerde çalışan akademisyenlerin görev ve sorumlulukları en basit ve net haliyle belirtilmiştir. Ayrıca olması gereken, çağdaş üniversite tanımlaması da yukarıda yer alan alıntıda açık şekilde yapılmıştır. Akademisyenlerin görevleri sorumlulukları ve uymaları gereken etik ilkeler açısından bu özelliklere ne kadar ulaşıldığı hakkında pek çok akademik çalışma yapılmaktadır. Bu durum etik ilkelerin yaşayan bir olgu olduğunun en temel kanıtıdır.

Bilim insanı yetiştiren ve üniversitelerde çalışan akademisyenlerin daha önce de söz edilen kendisinden beklenen özelliklerinin yanı sıra, bilim etiği kurallarını uygulaması, aynı zamanda da yetiştirdiği bilim insanının bilim etiği kurallarını kazanmasını ve uygulamasını sağlamada bir rol model olması gerekmektedir (Ar, 2012, s. 25).

Dünyada her şey öncelikle de teknoloji baş döndürücü bir hızla değişmektedir. Bu hızlı değişikliklere ayak uydurabilmenin birinci koşulu beklentileri karşılayabilecek bilgilerle dolu insan yetiştirebilecek kurumlara ve akademisyenlere ihtiyaç vardır. Böylece istenilen özellikte insanların yetişmesine olanak sağlanmış olur. Çünkü eğitilmiş, talepleri karşılayabilecek nitelikte insan yetiştirmek eğitim sisteminin işidir. Eğitim sistemi pek çok öğeden oluşur ve insan, toplum ve diğer tüm sistemlerin merkezindedir. Dinamik bir bütündür ve kendi içinde de belli bir felsefesi, bir anlayışı ve tutarlılığı vardır (Erginer, 2006, s. 15). Bu nedenle üniversiteler programlarını hazırlarken yaşanan gelişim ve değişimleri göz önünde bulundurmalıdır.

Teknolojide ve iletişim araçlarında yaşanan gelişmelere paralel olarak akademisyenlikte de yenilikler, örneğin dünyanın her yerindeki kütüphanelerdeki kitaplara dijital ortamda ulaşma ve çeşitli kaynaklara bir tuş kadar yakın olma, yeni standartlar ve etkinlikler akademisyenlerden beklenenleri ya da diğer deyişle yapacakları etkinlikleri çeşitlendirmektedir.

Akademisyenlik mesleği oldukça zahmetli, masraflı, özveri ve sorumluluk gerektiren, öğrencilerine rol model olmayı, etik ilkelere uymayı gerektiren, bir yaşam biçimi olan, Aşık Veysel’in deyişiyle “uzun, ince bir yol” dur. Bu uzun ince yolculuktan zevk almak, sadece para kazanmak için bu işi yapmamak gerekir. Yaşamın büyük bir bölümü kitaplar, sınavlar, bilimsel gelişmeleri izlemekle geçer.

Boyer’e göre; (1990) akademisyenler bilginin keşfedilmesi, bütünleştirilmesi, uygulanması ve öğretim olmak üzere dört eylemi yerine getirirler. Akademisyenler çeşitli bilgileri çeşitli yöntemlerle araştırır, elde ettikleri bu bilgileri gerekli-gereksiz ayırım yaparak elde ettikleri bilgileri sentezleyerek bilginin keşfedilmesi ve bütünleştirilmesi aşaması olan bu aşamada bu bilgileri kullanıma hazır hale getirir. Uygulama aşamasında elde etmiş olduğu bilgi ve becerileri toplumun yararına ve gelişmesi için kullanır. Öğretim aşamasında ise bilgi, beceri ve etik kurallara uygun tutumlarını öğrencileri ile paylaşmalarını yansıtmaktadır.

Akademisyenler öğrencilerinin kahramanlarıdır. Pek çok öğrenci onların yerinde olmak, benzer şeyleri yapmak ister. Bu nedenle de akademisyenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Hattie ve Marsh (2012) akademisyenliğin temel işlevlerine değindikleri çalışmalarında bilgi öğretme, araştırma yapma, yönetim becerisi kazanma ve topluma hizmet etme konularında akademisyenlere görev düştüğünü belirtmektedir. Bu çalışmada değinilen araştırma yapma eylemi, Boyer'in 1990 yılında yaptığı çalışmasında yer alan keşfetme ve bütünleştirme eylemlerine, topluma hizmet etme ise uygulama eylemine denk gelmektedir. Bu durum akademisyenliğin tanımında farklı kriterlerden söz edilse dahi temelde ortak bir payda da buluşmanın imkanını göstermektedir.

2.2. Akademisyenlikte özgürlük ve özerklik nedir?

Bilginin küreselleştiği günümüzde toplumsal yapı ve kültürün etkisi ile üniversiteler ait oldukları kültürden izler taşımaktadır. Rhoads ve Torres'a göre (2006) üniversiteler içinde buldukları toplumun özelliklerini açık bir şekilde yansıtan, kuruldukları coğrafyanın kültüründen çift yönlü etkilenen kurumlardır. Bu çift yönlü etkileşim, dünya genelinde yaşanan ekonomik gelişmeler ile üniversitelerin özgür olma gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Üniversiteler özgürlük ve özerkliği ön planda tutmazlarsa, neo-liberal ekonomik sistem ve sosyal medyanın yaygın kullanımı ile artan ayrılaşmada tek düze olma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirler. Oysa etik ilkeler dahilinde üniversitelerin yeniliği takip etmesi ve öncü olma özelliği taşıması elzemdir.

Konuya küresel açıdan bakıldığında akademisyenlere akademik özgürlük, yasalar açısından sağlanmasa da Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok gelişmiş ülkede ifade özgürlüğü ve geniş haklar tanınmıştır (Karran, 2007). Fakat üniversitelerin ilk kurulduğu yıllardan günümüze gelinceye dek akademik özgürlüğün en çok tartışılan konulardan olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Akademik özgürlük, akademisyenin düşüncelerini, görüşlerini o bilgilerin doğruluğu ve akademik kaygılar dışında başka bir kaygı ve endişe taşımaksızın dile getirebilmesidir (Karaoğlu, 2002, s. 13). Aslında akademik özgürlük üniversitelerin en doğal hakkıdır ve var oluş sebepleri ve görevleri olan doğru bilgiye ulaşma ve öğrenme, öğretme, araştırmalar yapma gibi kavramlarla yakından ilgilidir.

Üniversitelerin akademik özgürlüğü akademisyenlere ders vereceği ya da araştırma yapacağı öğrenciyi seçme, araştırma yapacağı alanı seçme ve sonuçlarını özgürce yayımlama, derslerde anlatacağı konuların içeriklerine karar verme gibi konularda bireysel olarak davranabilme ve uygulama yapabilme hakkını vermelidir (Ayдын, 2021, s. 40).

Akademik özerklik en basit tanımlama ile; Akademisyenlerin üniversitede kendi öz iradesiyle elde ettiği bilgileri uygulama özgürlüğü olarak tanımlanabilir. Üniversitelerde yasaların tanıdığı özgürlük ve özerklik birlikte olursa bir anlam ifade eder. Yasal olarak pek çok üniversite özerk olsa da pek çok ülkede sosyal, politik ve ekonomik nedenlerle bu konu hala tartışılmaktadır. Akademik özerkliğin kurumsal ve bireysel olmak üzere iki boyutu vardır. Kurumsal açıdan bağımsız olarak iş görebilme yetkisidir. Bireysel olarak da akademisyenlerin kendi öz yönetimlerini gerçekleştirebilme olarak açıklanabilir ve üniversite özerkliğinin çözümsel bileşenleri politik, akademik ve idari personel ve maddi kaynaklardır (Kurul, 2004, s. 93).

Diğer bir açıklamaya göre de üniversite özerkliğinin bilimsel, yönetsel ve mali yönleri mevcuttur. Bilimsel yönler olarak akademisyenler daha önce de söz edildiği gibi hiçbir baskı olmadan bilimsel çalışma yapabilmeli, bu bilimsel çalışmadan elde ettiği sonuçları toplumla paylaşabilmelidirler. Zaten Anayasanın 27. maddesi de herkese bilim ve sanatı serbestçe öğrenme hakkını tanımıştır.

Akademisyenler meslek olarak bilimsel araştırma yapmayı ve bunu özgür bir şekilde yapmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle de üniversiteler de bilim insanlarının hiçbir baskı ve ön koşul olmadan çalışabildikleri kurumlar olmalıdır. Yönetsel yönler açısından ise; üniversiteler herhangi bir üst karar organının iznine tabi olmamalıdır. Üniversiteler yönetsel açıdan kendi kararlarını alma ve uygulamaya koyma özgürlüğüne sahip olmalıdırlar. Yönetsel özgürlüğün en temel gerekleri; görev alacak bireylerin kurumun kendine has seçme kurallarına göre seçilmesi ve atanması, görev süreleri sonuna kadar geçerli bir neden olmadıkça görevden alınmaması, idari bir denetime bağlı olmaması ve alınan kararlarda sadece yargı denetimi tabi tutulmaları olarak sıralanmaktadır (Tiryaki, 2002, s. 177). Burada belirtilmesi gereken nokta üniversitelerde yönetsel özgürlük konusunun ülkemiz de dahil olmak üzere pek çok yerde uygulamada hala tartışılır olduğu gerçeğidir. Örneğin 1918 yılında üniversiteler için ilk “özerklik” fikrinin oluştuğu Latin Amerika’da üniversiteler siyasi iktidarların birer şubesi durumuna gelmiş, toplumsal yapı olarak da farklı düşünce ve görüşlere olan saygı ve hoşgörü azalmıştır. Siyasi ve askerî kimliği bulunan kişilerin izin almadan üniversite sınırları içine girişleri yasaklanmıştır (Altbach, 2001, s.78).

Mali yönler ile aktarılmak istenense bir kurumun kendisine tahsis edilen mali kaynakları serbestçe kullanabilmesi, harcamalarını yönetebilmesi için bütçesini özgürce yapabilmesi, bu bütçesini özgürce kurumu yararına harcayabilmesi olarak sıralanmasıdır. Bir diğer deyişle kaynak yaratma ve harcama hususlarında tam bağımsız olma durumudur (Öztürk, 2006, s. 6).

Üniversitelerin ekonomik özerkliğe sahip olması gerektiği kabul edilir olsa da bugün birçok toplumda, politik ve sosyal nedenlerle ister devlet ister özel ya da vakıf üniversitesi olsun devlet tarafından kısmen ya da tamamen maddi olarak desteklenmektedir. Ekonomik açıdan özerk olduğunu söyleyen pek çok dünya ülkesinde de durum benzerdir. Tüm üniversitelerin dileği; mali, yönetsel ve bilimsel özgürlüğe tam olarak sahip olduğu ve uygulayabildiği bir yapıya sahip olmaktır.

3. Etik nedir? Üniversitelerde etik kültürü ve önemi

İnsanoğlu aklının erdiği ilk yıllardan itibaren kendisini ve çevresini sorgulamaya başlar. Problemlerle karşı karşıya kaldığında sebep-sonuç ilişkisi kurarak çözümlemeye çalışır ve bu arada da çeşitli felsefi yorumlamalar yapar. Davranışlarını ve çevre olaylarını etik açısından değerlendirerek cevap bulmaya çalışır ve bu tür konular etiğin en yoğun yaşandığı alanlar olarak görülür. Bu da etiğin akıl ve akıl yürütmeden çok duygu sorunu olarak görülmesine neden olmuştur.

Bu anlayış özellikle 20. Yüzyılda filozofların değerden söz etmeden etik, kavram çözümlemeleri ve temellendirmeden söz eden bir sözcük haline gelmiştir (Tepe, 2016, s. 19). Etik sözcüğü günümüzde üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Hangi davranışların doğru hangilerinin yanlış olduğu, toplumsal değer ve yargılar etik ile açıklanmaya çalışılmıştır. Değişen toplumsal değer yargıları ve her alanda yaşanan gelişmeler farklı alanlara özgü; örneğin tıp etiği, işletme etiği gibi kavramların çıkmasına yol açmıştır.

Çeşitli bilim adamları etik için çeşitli tanımlamalar yapmışlardır. Kelimenin kökenine baktığımızda “*Etik sözcüğü, Yunanca ‘Karakter’ anlamına gelen ‘ethos’ sözcüğünden türetilmiştir. Yunanca ‘ε’ (epsilon) harfi ile yazılan ‘ethos’ (εθος); alışkanlık, töre, gelenek şeklinde kullanılmaktadır*” (Helvacı, 2010, s. 25). Aslında “ethos” sözcüğü Yunancada çoğul olarak kullanıldığında insan davranışlarının bilinenleri, alıştıkları, gelenek ve görenekler, hatta esas yeri, yurdu anlaşılmalıdır (Demir, 2022, s. 30).

Diğer bir tanımlamaya göre Etik, bir toplumu toplum yapan kültürel değerlerden, gelenek ve göreneklerden, ideolojilerden ve dinlerden bağımsız olması gereken kurallardır (Kuçuradi, 1997, s. 7).

Pek çok çalışmada ahlak ve etik kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Aslında ahlak ve etik hem birbirine benzeyen hem de farklılıklar gösteren kavramlardır. Belki bu nedenle de birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ahlak anlamında kullanılan “moral” köken olarak Latince de “mos” sözcüğü ile ifade edilir. Mos da etik sözcüğünün Yunanca da karşılığı olan Ethos ile aynı anlamı taşımaktadır. Ethos ve mos’ta huy, karakter ve mizaçla da ilgili olsa da Ethos dar anlamda kullanıldığında davranışlarımıza yön veren kurallar üzerine soruşturmayı, sorgulamayı ve düşünmeyi gerektiren bir kavramdır Ahlak herkesin yetkisi dahilindedir ama etik öyle değildir Ahlak daha genel, etik ise daha özel bir kavramdır (Gündoğan, 2019, s. 32).

Etik için literatürde çok sayıda tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Cevizci’ye göre etik, bireylerin belirledikleri yaşam amaçlarını uygulayabilmek için savaş veren yaşadığı toplumun beğenmediği yönlerini eleştiren, gerekirse yaptırımlar uygulatan, var olan norm ve değerler topluluğu yerine gerektiğinde alternatifler sunabilen, kurallar koyabilen, kısaca hayata anlam kazandıran ahlaki ilkeler teorisi ve felsefe disiplinidir (Cevizci, 2002, s. 21).

Billington’a göre de Etik bireylerin doğru ve yanlış davranışlarının teorisi, ahlak ise bu teorinin uygulamasıdır (Billington, 2011, s. 26). Ahlak bireyden bireye ve toplumdaki farklılıklar gösterir ve temelinde gelenek ve görenekler vardır. Etik ise ideal insan özelliklerini tartışan bir felsefi disiplindir.

Etik herkes için gerekli olan bir kavramdır. Özellikle gelecek için çok önemli bir yere sahip olan üniversitelerde bu kavram daha da önem kazanmaktadır. Üniversiteler bilgiyi üreten, bilgiyi kullanan ve yeni bilgilerle donanımlı, ülkelerin geleceğini belirleyen insan kaynaklarının yetiştirildiği kurumlardır. Bu kurumlar bir yandan toplumun kültürel değerlerini yeni nesillere aktarıırken, diğer yandan da ürettiği akılcı ve doğru bilgilerle toplumun geleceğine şekil verirler. Etik herkes için gereklidir ama yukarıda açıkladığımız nedenlerle özellikle yarınımızın şekillenmesinde çok önemli bir yere sahip olan üniversiteler için ayrı bir yeri vardır. Akademisyenler ve tüm üniversite yöneticileri, çalışanlar etik kurallara uyararak görevlerini yapmak zorundadırlar. Etik kurallar, toplumsal hayatı düzenleyen kurallardır ve bu kurallara uyulmadığında çeşitli sorunlar ve aksaklıklar ortaya çıkabilir. Akademisyenler de bilimsel araştırmalarını, çalışmalarını etik kuralları göz önünde bulundurarak ve bu kurallara uyararak gerçekleştirmeleri hem bilimsel hem de toplumsal açıdan oldukça önemlidir.

Türkiye Bilimler Akademisi de etiği, bireylerin ahlaklı bir yaşam için düşünüp bu doğrultuda doğrunun ve yanlışın ayırımını yapmak, doğru diye nitelendirilen davranışları ortaya çıkarmak ve bu davranışlar doğrultusunda yaşamalarını sağlayacak toplumsal ve kuramsal araçları geliştirmek için gerekli düşünsel bir alandır diye tanımlamıştır (TÜBA, 2002).

Akademisyenlerin en önemli görevlerinden biri bilgi üretmektir. Bilgi üretmek; sabır, ilke, araştırma ve aynı zamanda organizasyon gerektiren bir süreçtir. Geçmişte ve var olan bilgi kaynaklarından elde edilen bilgiler, çeşitli bilimsel yöntemlerle yeni bilgilerin ortaya çıkmasına neden olurlar (Zaim, 2005, s. 158). Bu çalışmalarını yaparken akademisyenler bağlı buldukları kurumun etik kültürüne uygun davranmalıdırlar. İletişimde ve teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler ne yazık ki bazı etik olmayan davranışlara neden olmaktadır. Örneğin intihal bugünün akademik anlamda karşılaşılan en önemli etik sorunlarından biridir.

3.1. Etik ilkeler ve üniversitelerde etik ilkeler

İnsanoğlu yaşamı boyu hep neyin iyi neyin iyi kötü olduğunu tartışmış ve ahlak burada kendisine bu değerlendirmede bir araç olmuştur. Burada da içinde bulunulan toplumsal değer ölçeğinde farklılıklar vardır. Sadece insanoğlu değil kurumlar da aynı soruya cevap aramaktadırlar. İşte burada etik ve etik kodlara ihtiyaç vardır. Çünkü etik olmayan davranışlar için geçerli ve bilimsel bir yaptırım sisteminin adaletli bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Daha önce de söz edildiği gibi Etik bize temel ilkeleri belirleyerek duygusal eğilimlerimizin ve davranışlarımızın neden ve nasıl ortaya çıktığını, ortaya çıkan bu davranış ve eğilimlerimizi nasıl yönlendireceğimiz konusunda bilgi vermektedir (Usta, 2011, s. 41). Kurumlar ve kuruluşlarda ise bu şekil verme ancak etik kodların oluşturulup sistemli bir şekilde uygulanması ile gerçekleştirilebilir. Etik kod, son yıllarda mal ve hizmet üreten işletmelerin, burada çalışanların ve paydaşlarının en çok üzerinde durdukları kavramlardan biridir. Etik kodla ilgili literatürde çok sayıda tanımlama karşımıza çıkar. Bir tanımlamaya göre Etik kodlar, belli bir grup, kurum, kuruluş ya da ülke içindeki insanların nasıl davranmaları gerektiğini, uyulmadığında ne ile karşı karşıya kalacaklarını gösteren yazılı kurallardır (Aydın, 2021, s. 18). Diğer bir tanımlama göre ise Etik kodlar, belirlenen standartlara uygun ve kabul edilebilir davranışların özelliklerini ortaya çıkarmaktadır ve işe yönelik standartlar ve kodlar, kabul edilebilir davranışları sistematik tanımlama çabasıdır (Bektaş, 2008, s. 5).

Etik herkes için çok önemli bir kavramdır. Toplumun sağlıklı ve belli kurallara uygun şekilde gelişebilmesi, kişi ve kurumların birbirlerine karşı saygı ve sorumluluk içinde yaşamlarına devam edebilmeleri ancak etik kurallara uyarak gerçekleşebilir. Bireyler hangi mesleğe mensup olursa olsun etik kuralları göz ardı etmemelidirler. Meslek etiği genel bir tanımlamayla o mesleği yapan kişilerin ve kuruluşların o mesleği nasıl yapacaklarına dair belirli kurallar ve standartlar koyan, kişileri o kurallara göre davranmaya zorlayan değerler ve ilkelerdir (Aydın, 2010 s.34).

Mark Schwartz (2001) çalışmasında kurumsal etik ilke olarak düşünülen her kuralın temelde etik olduğunun varsayılması gerektiğini önermektedir. Kurumsal etik ilkeler yaygınlaştıkça etik uygulamalarında önem kazanacağını vurgular. Schwartz çalışmasında etik ilkelerin çalışan davranışlarını nasıl etkilediğini sekiz metafor/tema üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışanların etik ilkeler algılayış biçimlerinin iş hayatındaki davranışlarını etkilediğini ifade etmektedir. Bu sekiz metafor/temayı şu şekilde ele tanımlar;

- Kural kitabı; belirlenen etik ilkeler bireylerin nasıl davranması gerektiğini gösteren kurallardır.
- İşaret tabelası; belirlenen etik ilkeler diğer bireyler ve şirket genel kuralları açısından davranışların uygunluğunu gösteren kılavuzlardır.
- Ayna; belirlenen etik ilkeler sayesinde birey yaptığı ve yapacağı davranışların ve ortaya çıkacak sonuçların kurum tarafından kabul edilip edilemeyeceğini öngörebilir.
- Büyüteç; belirlenen etik ilkeler bireylere dikkat etmeleri gereken konuları daha yakından ve net görebilecek şekilde göz önüne getirir.
- Kalkan; belirlenen etik ilkeler bireylerin etik dışı bir durum ile karşı karşıya kaldıklarında hem korunmalarını hem de meydan okumalarını sağlar.

- Duman dedektörü; belirlenen etik ilkeler etik dışı durum ilk hissedildiği anda alınması gereken önleyici tedbirleri içerir ve bu sayede etik dışı durumlar oluşmadan önleme imkânı sağlar.
- Yangın alarmı; belirlenen etik ilkeler ile etik dışı bir durum yaşandığında izlenecek protokoller belirlenir. Böylece uygun birimler ile iletişime geçme, raporlama konularına izlenecek yollar konusunda bireylerin herhangi bir aksaklık yaşamasının önüne geçilir.
- Kulüp; belirlenen etik ilkeler sayesinde çalışanlar etik kodlara uyma potansiyelleri sebebi ile biraradalık gösterirler. Benzer ve uyumlu davranışlar ortaya koymaya yatkın olurlar (Schwartz, 2001, s. 255).

Schwartz'ın yukarıda ele aldığı metaforlar/temalar bireylerin etik ilkeleri nasıl algıladıklarını ve dolayısıyla etik ilkelerin uygulandığı alanlarda iş hayatında yaşanabilecek zorlu süreçlerin daha kolay atlattılması için bir katkı sağladığını gözler önüne sermektedir. Akademik hayat, yükseköğretim kurumlarının hem eğitim sağladıkları hem de birer iş yeri olarak tanımlandıkları alanlardır. Bu sebeple üniversitelerde etik ilkelerin gelişmesi ve uygulanması doğru davranışların gelişmesinde oldukça etkili bir alan yaratmaktadır. Yukarıda yer alan sekiz metaforun her biri için bireyi o ya da bu sebeple doğru davranışa yönlendirme etkisi gözlenmektedir. Etik ilkelerin yükseköğretim kurumlarının temel işleyişinde sağlayacağı en temel fayda etik dışı bir uygulamada uygulanacak yaptırımlardan ziyade etik dışı davranış oluşmadan bu konuda tespit edilmesinde ve tedbir anlamında hareket kabiliyeti kazandırma imkanındır.

Daha önce de söz edildiği gibi toplumun gelişmesinde çok önemli bir yeri olan, bilgiyi üreten ve yayan üniversiteler ve başta akademisyenler mesleklerini yaparken etik ilkeler uygun davranmak zorundadırlar. Toplumla bilgi alışverişinde bulunan, kaliteli insan yetiştirmede çok önemli görevler üstlenen akademisyenler araştırma yaparken, ders verirken, iş arkadaşları ve öğrencileri ile ilişkilerinde hangi davranışları nasıl yapacakları konusunda bilgi sahibi olmaları, bu kurallara uymalı ve öz denetimlerini yapabilmeleri gerekmektedir (Büken, 2006 s.67).

Akademisyenler, üniversite çalışanları, yöneticileri mesleki etik kuralları içselleştirmeli, bu kuralları kural olduğu için değil de çok doğal bir davranış olarak kabul etmelidirler. Ortak araştırma ve çalışma yapılırken çalışmaya katılanların katkıları göz ardı edilmemeli, bilim hırsızlığı yapılmamalı, ders saatlerine dikkat edilerek ders anlatılmalı, öğrencilere not verilirken hakkaniyet ilkesine dikkat edilmelidir.

2547 sayılı kanun Yükseköğretim kurumlarındaki çalışmalarını düzenleyen temel yasadır. Bunun yanı sıra YÖK, Üniversitelerarası Kurul (ÜAK), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) gibi üst kurul ve kurumlar vardır. Bu kurumların yanı sıra üniversiteler kendileri de bilim etik kurulu gibi oluşumlarla eğitim, öğretim, araştırma ve topluma hizmet gibi faaliyetlerin yasal ve yönetsel düzenlemelere uygun olup olmadığı denetlenmektedir (Ünal ve ark., 2012 , s.43).

3.2. Üniversitelerde etik olmayan davranışlar nelerdir?

Daha önce de söz edildiği gibi toplumsal gelişmede, kaliteli insan yetiştirmede çok önemli bir yere sahip olan üniversiteler hem kendileri hem de paydaşları açısından etik değerlere uygun davranmak zorundadırlar. Her kademedeki çalışan özellikle son yıllarda ülkemizde ve yurt dışındaki üniversitelerde oluşturulan etik kurullar, etik kodlar aracılığı ile bu kavramı daha somut değerlerle benimsemekte ve

uyumaktadırlar. İyi bir insan olabilmek için sahip olması gereken etik değerler vardır. Bilim insanı da etik değerlere sahip olmalıdır. Çünkü bilim insanı eğer sahip olunan bilimsel bilgi birikiminin araştırma ve yayın yoluyla oluşturulmasında etik değerlerden yoksun ise tüm bu eylemleri gerçekleştirirken mesleğine, kendine, kurumuna ve toplumuna büyük zararlar verebilir (Erdem, 2012, s.56). Bu nedenle ülkemizde ve dünyada pek çok uluslararası ve ulusal yönetmelikler ve kodlar oluşturulmuştur. Bu kod geliştirme uygulamalarına verilebilecek bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

- TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği, 2010
- Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik KHKY, 2014
- YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönetmeliği, 2014

Bu örnekler hem ulusalda hem de uluslararası alanda arttırılabilir. Bu yönetmelikler ile belirli alanlarda etik davranış kalıplarının belirlenmesi ve karşılaşılabilecek herhangi etik dışı durumda nasıl bir yol haritası oluşturulacağını ön görülebilmesi hedeflenmektedir. YÖK'ün 2014 yılında yayımladığı 13 sayfalık "Yükseköğretim Kurumları Etik İlkeleri" metni ile yüksek öğretim kurumları bünyesinde etik ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda akademik hayatta etik ilkeleri şöyle tanımlanır; kişi, kurum ve meslek çalışanlarına karşı davranışlara rehberlik eden, iyiyi ve doğruyu belirlemede yol gösterici olan değer, ilke ve standartlar bütünüdür. Bu etik ilkelere uygun olmayan her davranış etik dışı olarak kabul edilir. Her meslekte olduğu gibi ne yazık ki istenmeyen davranışlar üniversitelerde de görülmektedir. İşte bu nedenle de zaten YÖK ve üniversiteler etik ilkeler oluşturmuşlardır. YÖK'ün hazırladığı bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi 4. Maddesinde bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı olarak ele alınacak eylemler şu şekilde sıralanmaktadır ("Bilimsel araştırma ve etik yönetmeliği", 2014).

- İntihal; başkalarına ait özgün fikir, yöntem, veri ve yayınların belirli bilimsel kurallar gözetilmeden kısmen ya da bütünüyle kendi eseriymiş gibi gösterilmesi.
- Sahtecilik; yapılan araştırmalarda gerçekte ulaşılmayan sonuçların kullanılması
- Çarpıtma; araştırmalar sırasında elde edilen verilerin, kayıtların, olguların belli kişilerin ya da kurumların çıkarları doğrultusunda değiştirilmesi.
- Tekrar yayım; aynı yayının ya da elde edilen aynı sonuçların farklı yayınlarmış gibi akademik atama ve yükseltmelerde kullanılması.
- Dilimleme; araştırma sırasında elde edilen verilerin ve sonuçların yayının bütünlüğünü bozacak şekilde bölünerek yeni yayınlarmış gibi kullanılması.
- Haksız yazarlık; çalışmanın kurgusunda, uygulamasında, yazımında ya da herhangi bir aşamasında katkısı olmamasına rağmen kişilerin yazar listesine dahil edilmesi veya çalışmaya katkı sağladığı halde araştırmacın yazarları listesinde yer almaması

Yukarıda yer verilen altı bilim ve yayın etiğine aykırı olarak tanımlanan durumlar dışında adı geçen yönergenin aynı maddesinde aşağıda listelenen davranışlarda etik ihlal olarak tanımlanmaktadır ("Bilimsel araştırma ve etik yönetmeliği", 2014).

- Daha savunulmamış tezlerin ve/veya yayınlanmamış eserlerin sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanılması,
- Yapılan araştırmalarda insan haklarına, hayvan haklarına, çocuk haklarına, hasta haklarına uymamak,
- Klinik araştırmalarda uyulması gereken mevzuat hükümlerine aykırı davranışlar sergilemek,
- İnceleme aşamasında olan bir eserde, henüz yayınlanmadan eserde yer alan bilgi ve verileri yazarın izni dışında paylaşmak,
- Bilimsel çalışmalar için sağlanan kaynakları, cihazları, mekanları amacı dışında kullanmak,
- Herhangi bir kanıt ya da dayanak olmadan etik ihlal suçlamasında bulunmak,
- Araştırma ve deney sırasında çevreye zarar vermek,
- Gerekli izinleri almadan araştırmaya başlamak,
- Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan hükümlere aykırı çalışmalara yapmak,
- Akademik atama, yükseltme durumlarında yanlış ya da yanılıtıcı beyanda bulunmak,

YÖK'ün (2014) yayınladığı yüksek öğretimde etik dışı olarak tanımlanan belli başlı bazı davranışlar bu şekilde sıralamaktadır. Son yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada akademik çalışmalarda etik dışı davranışların artması nedeniyle üniversitelerde "Etik dışı davranışlar" konusunda akademisyenler tarafından çeşitli yayınların yapıldığı görülmektedir. Yayınlarda intihal kontrolü ve tespiti için tarama aracı olarak üniversitelerde 'iThenticate veya Turnitin' yazılımı kullanılmaktadır. Bu sayede özellikle intihal olarak tanımlanacak etik dışı davranışların önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Etik kurallar, araştırma yapan bilim insanların araştırmanın ilk aşamasından başlayarak son aşamasına kadar sorumluluklarının neler olduğunu ve eğer bu kurallara uyulmadığında ise araştırma ve yayın etiği ihlallerinin ortaya çıkacağı da yadsınamaz bir gerçektir (Gökçay, 2014). Bilim insanları, akademisyenler özgür ve özerk çalışma ortamında sorumluluklarının bilinci ile çalışmaladırlar. Onlara çalışmalarında yol gösterici olan temel etik ilkeler; kişiye saygı, yararlılık, zarar vermektan kaçınma, adaletli olma ve dürüstlük olarak beş başlık altında değerlendirmek mümkündür (Ersoy, 2015, s.3). Kişiye saygı ilkesinde araştırmaya katılan ve katkı sağlayan kişilere araştırma hakkında bilgi verme, katılma ya da katılmama konusunda onu özgür olduklarının belirtilmesini içermektedir. Örneğin anket yöntemi uygulanırken sorulara geçmeden önce anketin amacı ve nasıl kullanılacağı konusunda katılımcılara bilgi verilmesi gerekmektedir. Yararlılık ilkesinde araştırmaya katılanlara ve topluma yarar sağlamanın en üst düzeyde tutulmasının gerekliliğinden söz edilmektedir. Zarar vermektan kaçınma ilkesi en önemli ilkedir. Özellikle insan ve hayvan sağlığını konu edinen araştırmalarda katılımcıların zarar görmemesinin sağlanması gerekmektedir. Adaletli olma ilkesinde katılımcılar ön yargıdan uzak olmalıdır. Sadece çalışmamızın sonucu gözetilerek görüşümüzü destekleyen gruptan katılımcı seçilmesi önlenmelidir. Dürüstlük ilkesinde ise elde edilen her türlü veri tüm gerçekliği ile sunulmalıdır. Yukarıda belirtilen bu ilkeler her ne kadar basit ve kolay uygulanır gibi görünse de gündelik hayatın akışı içinde ne yazık ki zaman zaman göz ardı edildikleri bir gerçektir.

Clark (2004), üniversitelerde etik perspektifin ön planda tutulması gereken başlıca konuları toplumsal idealler, akademisyen-öğrenci ilişkileri, bu ilişkilerin doğası gereği ortaya çıkan sorunların durumların çözülmesi ve eğitim bilimi ile ilgili konular olarak sıralamaktadır. Bu dört başlık üniversitelerde en çok etik dışı durumun karşılaşıldığı alanlar olarak ele alınmıştır. Clark'ın bu başlıkları ele almasına bakacak olursak:

Toplumsal idealler; Kurum kültürüne uygun davranmak, etik değerler ve etik kodların akademisyenlerce bilinmesi ve buna uygun bir şekilde eğitimin gerçekleştirilmesinin sağlanmasıdır.

Akademisyen-öğrenci ilişkileri; İnsanlara saygı, tarafsızlık, eşitlik, güven, gizlilik ve dayanışma gibi kavramların sadece kavram olarak değil uygulanma ve denetlenme açısından da etkin bir ilişki ağının oluşturulması.

Akademisyen- Öğrenci ilişkilerindeki sorunlu durumların çözülmesi; Her iki tarafın hakları, özgürlükleri, disiplin ve yaptırımlar noktasında yapabilecekleri, yetki ve özerklikleri

Eğitim bilimi ile ilgili konular; Eğitim ve öğretim programlarının düzenlenmesi, öğrencilerin grup çalışması yaptırmak, adil bir not değerlendirme ve ölçme sistemi, fırsat eşitliği olarak sınıflandırmıştır.

Dünya'da ve Türkiye de ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok düzenleme yapılmasına rağmen üzücüdür ki isteyerek ya da istemeden etik kural ihlallerine rastlanmaktadır. Bazen yeterli özeni göstermeme, deneyimsizlik gibi nedenlerle sonucu da etik ilkelerin ihlal edildiği görülmektedir (Gerçek ve ark., 2011). Dünyada ve ülkemizde araştırma ve yayın etiği özellikle uygulamalı etik de çok önemli bir yeri vardır. Türkiye'de 1993 yılında bir yasal düzenleme oluşturulmuş ve özellikle insanlar üzerinde yürütülen araştırmaların denetlenmesi sağlanmış, etik komiteler ve yerel etik kurullarının kurulmuştur. Özellikle etik kurullar araştırma etiği, etik duyarlılığın artırılması, temel etik ilkeleri öğretme konusunda önemli roller üstlenmişlerdir (Büken, 2006; Ersoy, 2015).

Özcan ve Balcı 2016 yılında yapmış oldukları "Akademisyenlerin Araştırma ve Yayın Etiğine İlişkin Düşünceleri" adlı çalışmada; Çalışmaya katılan akademisyenlerin önemli bir bölümünün araştırma yaparken etik sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını belirttiklerini, akademik yaşamda çeşitli etik ihlallerin var olduğuna da inandıklarını bu inançta olanların yarısından fazlasının sırasıyla; dilimleme, ikram yazarlık, aşırma, tekrar yayım, sadece iyi sonuçları yayımlama (çarpıtma) gibi etik ihlallerin yapıldığını düşündüklerini saptamışlardır. Bu sonuç daha önce ülkemizde Alkan, Dağ, Özden ve Erkin, Foo & Wilson gibi bilim insanlarınca farklı ülkelerde yürütülen çalışmaların sonuçları ile benzerlik gösterdiği ile açıklanabilir (Özcan ve Balcı, 2016).

Çayak (2020), yaptığı çalışmada Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve diğer yayınlarda Etik olmayan davranışları; yayın intihali, disiplinsiz araştırma, bilimsel sahtekarlık ve hırsızlık, ikram yazarlık, yapılan araştırmalarda etik izinlerin alınmaması, akademisyenlerin meslektaşlarına yönelik etik dışı davranışlar, araştırma sürecine yönelik etik dışı davranışlar, öğretim süreci ve öğrencilere yönelik etik dışı davranışlar ve topluma yönelik akademik etik değerlere aykırı davranışlar olarak tanımlamıştır (Çayak, 2020, s. 273).

Elbette üniversitelerde etik olmayan davranışlar sadece bunlarla sınırlı değildir. Belki geçim sıkıntısı, gönül ilişkisi, ailevi nedenler gibi sebepler bahane edilerek etik olmayan davranışlar ortaya konulabilir. Unutulmaması gereken tek şey neden ne olursa olsun bu tür davranışların hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğidir. Bilimde kandırma, tarafılık, yanıltıcılık asla olmamalıdır. Etik değerler ve etik kodlar

bilim insanları için bir pusula olmalı ve akademisyenler bu pusulanın gösterdiği yönden hiçbir nedenle asla sapmamalıdır.

3.3. Üniversite yönetiminin etik ilkeler açısından sorumlulukları

Gelişmiş bir toplum düzeyine erişmede ve kaliteli insan yetiştirmede üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Konuya üniversitelere etik ilkeler açısından sorumlulukları olarak bakıldığında rektörden bölüm başkanına kadar tüm idarecilerin üstlerine düşenin en iyisini etik ilkelere uygun bir biçimde gerçekleştirmeleri gerekir. Günümüzde akademik etik, araştırma-yayın etiği, yönetsel etik ihlalleri sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu konularla ilgili daha önce de söz edildiği gibi 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, YÖK, TÜBA ve TÜBİTAK etikle ilgili gerekli kurul ve düzenlemeleri yapmaktadır.

YÖK, 2014 yılında Bilimsel Yayın Etiği Yönergesini yayımlamış ve yönergenin 1. Maddesinde bu yönergenin hazırlanma amacı şu sözlerle ifade edilmektedir;

“Bu Yönerge, bilimsel araştırma, çalışma, yayın ve etkinliklerde uyulması gereken etik kurallarını ve yükseköğretim kurumlarının kendi bünyelerinde oluşturacakları bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarının görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.”

Üniversitelerde etik uygulamaların genelde kanunlar, bağımsız kuruluşlar, üniversitenin kendi etik kodları ve alana ait özel etik kodlar olmak üzere dört şekilde yapılandığı görülmektedir (Şehkar ve Kınık, 2020,s.26). Bu durum üniversitelerin etik ilkelerini belirlemede kaynak teşkil eden yapıların yansıması olarak düşünülebilir. Üniversiteler öncelikle kuruldukları coğrafi ve idari yapının izlerini taşırlar. Ülkelerin kanunları ülke sınırları içine kurulan her üniversiteyi etkileyen çatı değerleri ortaya koymaktadır. Bağımsız kuruluşlar ve üniversitelerin kendi etik kodları ise daha lokal olarak çatı değerlerin ayrıntılandırılmasında ve belli hatların belirlenmesinde önemlidir. Alana ait etik kodlar ise belirli bir alanda yapılacak araştırmaların kendine has sınırlılıklarını ve dikkat edilmesi gereken hususlarını ortaya koymaktadır. Son yıllarda akademik çalışmalarda “etik kurul onayı” istenilmesi de bu durumun bir sonucudur. Sosyal bilimler, sağlık bilimleri, fen bilimleri gibi enstitüler alanda yapılacak çalışmalar için kendi faaliyet alanlarının özelliklerini gözeterek belli kurullar belirlemişlerdir. Yapılacak çalışmaların da bu kurallara göre olmasını sağlamak adına etik kurul raporu alınması zorunlu kılınmıştır.

Bugün Türkiye de her üniversitenin etik kurulları ve onların kendi uygulamaları mevcuttur. Burada üniversite yöneticileri bu kurulların doğru, tarafsız, ön yargısız ve özerkliği göz önünde bulundurarak çalışmasını sağlamak olmalıdır. Üniversitelerden bazıları kendi internet sayfalarında etik kurul, aldığı kararlardan örnekler verirken bazıları ise bu konuyla ilgili sayfalarında hiçbir bilgiye yer vermemektedirler (Ekşioğlu ve Sezer, 2015, s.49).

Akademik etkinliklerde, sempozyumlarda ve makalelerde özellikle son yıllarda etik değerlere uyma konusunda çeşitli çalışmalar karşımızda çıkmaktadır. Örneğin Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinden bir grup öğretim elemanı tarafından yapılan bir çalışmada öğretim elemanlarının diğer meslektaşlarının hem eğitim ve öğretim sorumlulukları hem de öğrencilere karşı sorumlulukları ile ilgili etik ilkelere uyma düzeylerinin orta düzeyde ve öğrencilerin de derslerine giren öğretim elemanlarının eğitim ve öğretim sorumlulukları ile ilgili etik ilkelere orta düzeyin çok az üstünde, öğrencilere karşı sorumluluklarıyla ilgili etik ilkelere orta düzeyde uygun davrandıklarını saptamışlardır (Başaran, Ekinci, Arıkan 2017,s.205-208).

Dünyanın farklı ülkelerinde bilimsel çalışmalarda ister iyi ister kötü niyetli olsun bilim hırsızlığı ne yazık ki yaygınlaşmaya başlamış ve ülkeler bu anlamda konuyla ilgili komiteler ve yaptırımlar uygulanmaktadır. Farklı ülkelerde çeşitli önlemler alınmaktadır. Örneğin Çin’de “Bilim ve Ahlak Komitesi” vardır. ABD’de üniversiteye başlayan her öğrenci üniversitede uyulması gereken etik kurullarla ilgili bir sözleşme imzalamaktadır. Bu sözleşmede intihali de içeren bir madde bulunmaktadır. Yine ABD’de bilimsel hırsızlığı önlemek için Virginia Üniversitesi’nde özel bir birim vardır (Uçak ve Birinci, 2008, s.195). Bu ve buna benzer farklı ülkelerde meydana gelen etik sorunlara yönelik olarak çeşitli komiteler ve kurullar bilim hırsızlığının önüne geçmeye çalışmaktadır.

Amerikan Üniversite Yöneticileri Derneği (AAUA), yayınladığı tek sayfalık metinle üniversite çalışanların ve yöneticilerin öncelikli olarak takip etmesi gereken temel etik ilkeleri belirlemiştir. Dürüst olunacağını taahhüt ederek başlanılan metinde hem öğrencilere hem de üniversiteye bağlı olan her bir bireye karşı dürüstlüğü sağlanmasının en önemli ilke olduğuna değinilmektedir. Adalet ve eşitlik, doğruluk ve şeffaflık takip eden ilkeler olarak sıralanmaktadır. Metinde vurgu yapılan temel öge bireysel olarak da kolektif olarak da ilkelerin takip edilmesi gerekliliğidir. Üniversiteler toplumun pek çok paydaşı ile ilişkilidir. Öğrenciler, eğitimciler, firmalar gibi paydaşların her birine karşı etik ilkelerin doğrulukla savunulması ve korunması gereklidir. Gizlilik ilkesi de temel ilkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca belirtilen tüm ilkelere uyulması ve bu ilkelerin uygulanmasına yönelik teşvik edici bir tutumunda savunucusu olacağını belirten dernek, etik ilkeler konusunda her konuda da paylaşıma açık olduğunu dile getirmektedir (aaau, 2017).

Üniversiteler öğrenci yetiştirmenin ötesinde birey kimliğinin inşasında önemli kurumlar olmaları sebebi ile etik ilkelere göre hareket etmeyi ön planda tutarlar. Akademi ve etik kavramları bir araya geldiğinde dürüstlük, adalet, şeffaflık üzerine kurulu bir bakış açısının önemi vurgulanmaktadır. Sadece davranış ve tutum özelinde değil aynı zamanda araştırma ve yayınlar konusunda da etik ilkelerin gözetilmesinin altı çizilmektedir.

Sonuç ve öneriler

Etik ve etik değerler insan hayatının her döneminde çok önemlidir. Eğer bir toplumda etik değerlere önem veriliyorsa toplumsal kalkınmanın sağlanması mutlak. Üniversitelerin kalkınmada önemli bir itici güç olduğu düşünülürse etik ilkelerin her kurumda olduğundan çok da net çizgilerle üniversitelerde uygulanması elzemdir.

Özellikle geleceğin kaliteli ve rasyonel insan yetiştirilmesinde önemli yere sahip üniversitelerde etik kodlar daha fazla yer tutarlar. Üniversiteler kendi iç yapılarında etik ile ilgili dersler koymalarının yanı sıra kendi kurumlarıyla ilgili etik kodlar da oluşturmaya başlamışlardır. Pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçişle birlikte üniversiteler buna yönelik etik kodlara da ek maddeler ekleme zorunluluğu hissetmişlerdir. Dünyada ve Türkiye’de tüm üniversiteler insan yetiştirmede üstlenmiş oldukları sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirebilmek için tek gerçek yol olarak etik kodlara ihtiyaç duyarlar. Etik kodların oluşturulması aşamasından başlayarak akademisyenler ve tüm çalışanların görüşleri alınarak ve gönüllü katılımlarıyla gerçekleştirilmesi gerekir. Onlara yararlı olacağı, yaptırıcı gücünün yalnız kurallara uyulmadığında başvurulacak bir araç olacağı anlatılmalıdır. Ayrıca başta intihal, görevi kötüye kullanma, derse sebepsiz yere gelmeme gibi etik dışı davranışları önleyeceği anlatılmamıştır. Etik kodlara başta yöneticiler olmak üzere tüm üniversite çalışanlarının da uyması gereken çok önemli bir konu olduğu da unutulmamalıdır.

Etik duyarlılığı sağlamak için etik eğitimleri verilmeli ve her kademe üniversite çalışanının bu eğitimlere katılımı sağlanmalıdır. Etik ihlaller i söz konu ise bu kurul kararları kamuoyu ile paylaşılmalı ve bu kurullar şeffaf ve tarafsız olmalıdır. Üniversitelerde etik duyarlılığının sosyal ve bilimsel bir sorumluluk olduğu unutulmamalı ve bu sorumluluğu geliştirmek için her türlü çaba gösterilmelidir.

Kaynakça

- AAUA. (2017). Ethical Principles for College and University Administrators, <https://aaua.org/wp-content/uploads/2020/11/Ethical-Principles.pdf>. adresinden erişildi.
- Altbach, P. G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher*, 41(1–2), 205–219.
- Ar, E. (2012). Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 25.
- Avrupa’da nüfusa göre en çok üniversite öğrencisi Türkiye’de. (2021). *euronews*. <https://tr.euronews.com/2021/11/16/avrupa-da-nufusa-gore-en-cok-universite-ogrencisi-turkiye-de-grafik> adresinden erişildi.
- Aydın, İ. (2010). *Yönetmelik, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, İ. (2021). *Akademik etik* (3. Baskı.). Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, S. T., Ekinci, N. ve Arıkan, S. (2017). Öğretim Elemanlarının Etik İlkelere Uygun Davranma Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, Yıl 2017, Cilt 7, Sayı 3, 197 – 208.
- Bektaş, Ç. (2008). Etik kodların otel endüstrisine katkıları ve bir alan araştırması. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1–17.
- Bilimsel araştırma ve etik yönetmeliği. (2014). *YÖK*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeliği.aspx> adresinden erişildi.
- Billington, R. (2011). *Felsefeyi yaşamak ahlak düşüncesine giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boyer, E. L. (1990). *Scholarship reconsidered: Priorities of the professoriate*. Lawrenceville: Princeton University Press.
- Büken, N. Ö. (2006). Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 37, 164–170.
- Çayak, S. (2020). Bölüm 12. F. Levent (Ed.), *Türkiye’nin en başarılı üniversitelerinde etik yükseköğretimde etik içinde*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Çınar, N., Menekşe, D. ve Kaya, Ö. (2022). *Bilimsel araştırma ve yayın etiği, genç akademisyenler için bilimsel araştırma teknikleri ve yayın etiği*. (M. Altındış, Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Clark, J. (2004). The Ethics of teaching and teaching of ethics. *New Zealand Journal of Teacher’s Work*, 1(2), 80–82.
- Demir, G. (2022). *Akademide etik kodlar*. Ankara: Net Kitaplık.
- Ekşioğlu S. ve Sezer H.B.M. (2015). Ethics committees in Turkish universities. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 174, 2882–2890. doi:10.1016/j.sbspro.2015.01.1024
- Erdem, A. R. (2012). Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 25–32.
- Erdoğan, İ. (2004). *Yeni bin yıla doğru türk eğitim sistemi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erginer, A. (2006). *Avrupa birliği eğitim sistemleri. türk eğitim sistemiyle karşılaştırmalar*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ersoy, N. (2015). Araştırma etiği. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 2–8.

- Gerçek, H., Güven, M. H., Özdamar, Ş. O., Yelken, T. Y. ve Korkmaz, T. (2011). Yükseköğretim kurumlarında etik ilkeler, sorumluluklar ve davranış kuralları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 80–88.
- Gökçay, B. (2014). *Ankara tabip odası onur kurulunun araştırma ve yayın etiği ihlali ile ilgili disiplin soruşturmasının incelenmesi (1998-2012)*. Ankara Üniversitesi.
- Gündoğan, A. O. (2019). *Etik ve etik sorunlar*. (C. Türer, Ed.). Ankara: Atlas Akademik Basım ve Yayın.
- Gürkan, T. (2018). Akademisyen olmak. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 440–446.
- Hattie, J. ve Marsh, H. W. (2012). The relation between research productivity and teaching effectiveness: complementary, antagonistic or independent constructs. *The Journal of Higher Education*, 73(5), 603–641.
- Helvacı, M. A. (2010). İlköğretim okulu yöneticilerinin etik liderlik davranışı gösterme düzeyleri. *Journal of World of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 2(1).
- Karaoğlu, B. (2002). Bilimsel özerkliğin neresindeyiz. *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 786.
- Karran, T. (2007). Academic freedom in Europe: A preliminary comparative analysis. *Higher Education Policy*, 20(3), 289–313.
- Kenan, S. (2015). Modern üniversitenin oluşum süreci. *Osmanlı Araştırmaları*, 45, 359.
- Krogh, G. V., Ichijo, K. ve Nonaka, I. (2002). *Bilgi üretimi*. (G. Güney, Ed.). İstanbul: Dışbank Yayınları.
- Kuçuradı, İ. (1997). *Uludağ konuşmaları-özgürlük, ahlak, kültür kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kurul, T. (2004). *Küreselleşme ve üniversiteler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Menteş, A. (2000). *Yeni üniversite*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Özcan, M. ve Balcı, Y. (2016). Akademisyenlerin araştırma ve yayın etiğine ilişkin düşünceleri. *Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Dergisi*, 9(1), 91–111.
- Öztürk, S. (2006). Özerklik kavramı ve üniversite özerkliği. *Üniversite ve Toplum*, 6(4).
- Rhoads, R. A. ve Torres, C. A. (Ed.). (2006). *The university, state, and market: The political economy of globalization in the Americas*. Stanford: Stanford University Press.
- Schwartz, M. (2001). The nature of the relationship between corporate codes of ethics and behaviour. *Journal of Business Ethics*, 32(3), 247–262.
- Scott, P. (2002). Küreselleşme ve üniversite: 21. yüzyılın önündeki meydan okumalar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 193–208.
- Şehkar, F. ve Kınık, F. (2020). Bölüm 11. F. Levent (Ed.), *Dünyadaki en başarılı üniversitelerinde etik yükseköğretimde etik içinde*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tepe, H. (2016). *Teorik etik etiğin bilgisel sorunları*. Ankara: Bilge Su.
- Tiryaki, R. (2002). Bağımsız idari kurum olarak rtük. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(4).
- TÜBA. (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunlar*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları
- Uçak, N.Ö. ve Birinci, H. G. (2008) Bilimsel Etik ve İntihal, *Türk Kütüphaneciliği*, 22(2), 187-204
- Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlâk. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 39–50.
- Ünal, M., Toprak, M. ve Başpınar, V. (2012). Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: sosyal ve beşleri bilimler için bir çerçeve önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(3), 1–27
- Yükseköğretime geçiş istatistikleri. (2022).YÖK. <https://istatistik.yok.gov.tr> adresinden erişildi.
- Zaim, H. (2005). *Bilginin artan önemi ve bilgi yönetimi*. İstanbul: İşaret Yayınları.